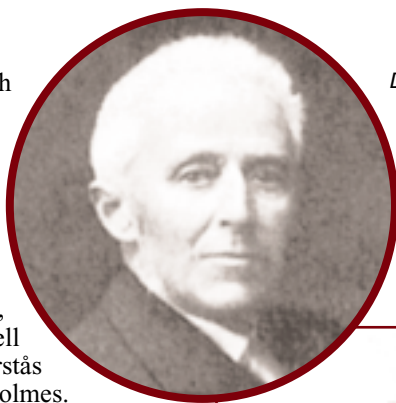

Skotsk läkare förebilden till Sherlock Holmes

■ En klinisk lärare och dennes diagnostiska slutledningsförmåga inspirerade en ung läkarstuderande till att tio år senare skapa en odödlig romanfigur. Den unge läkaren var Arthur Conan Doyle, hans lärare Joseph Bell och romanfiguren förstås detektiven Sherlock Holmes.

Doktor Joseph Bell (t v), »deduktionens höknäste mästare« och Arthur Conan Doyles lärare vid medicinska fakulteten i Edinburgh, lärde sina studenter betydelsen av noggrann iakttagelse. Han blev förebilden till Sherlock Holmes.

Så småningom blev Conan Doyle trött på sin hjälte. Läserkretsen tyckte dock annorlunda. Karikatyren i Punch, gjord av Bernard Partridge 1926, visar författaren kedjad till sin romanfigur.

Arthur Conan Doyle hade konstnärligt påbrå. Hans farfar John Doyle var en känd målare och bokillustratör, gift med Marianna Conan. Hans farbror Richard var en högt skattad karikatyrtecknare i tidskriften Punch. Hans far Charles var också en begåvad tecknare.

Arthur föddes år 1859 som nummer två av tio barn, varav sju överlevde. År 1876 började han läsa medicin vid universitetet i Edinburgh. Bland lärarna fanns då James Young Simpson, som införde kloroformnarkosen i obstetrik, samt kirurgprofessorn Joseph Lister, vars antiseptik då ännu ej hade blivit allmänt accepterad.

Största intrycket på Conan Doyle gjorde dock doktor Joseph Bell, »deduktionens höknäste mästare«, och han var under en tid dennes assistent. Det berättas att Bell efter att ha presenterats för en okänd patient sade:

– Ni är skomakare, ser jag.

Vänd till studenterna förklarade han att mannens byxor var slitna på insidan av knäna, varmed skomakarna brukade fixera sina städ. Till en annan ny patient sade Bell:

– Ni har tjänstgjort i armén.

– Ja, sir, svarade patienten.

– Nyligen slutat?

– Ja, sir.

– Ett höglandsregemente?

– Ja, sir.

– Som underofficer?

– Ja, sir.

– Stationerad på Barbados?

– Ja, sir.

Bell vände sig nu till de förundrade studenterna:

– Mannen visade respekt men tog inte av sig hatten. Det gör man inte i armén. Men han skulle ha lärt sig civila vanor,

om han hade slutat för länge sedan. Han har auktoritet och är uppenbarligen skotte. Beträffande Barbados söker han för elephantiasis, som är en västindisk plåga, inte brittisk, och de skotska regementena är för närvarande förlagda till den ön.

För Bell var detta långt mer än bara ett trick:

– När man undervisar om sjukdom och olyckshändelser måste man först lära studenterna att värdera fallet adekvat, vilket i stor utsträckning är avhängigt av att snabbt kunna uppfatta de små detaljer

varmed den sjuke skiljer sig från en frisk person. Studenten måste lära sig att observera. Därför är det nyttigt att vi lärare visar studenten hur mycket en tränad observatör kan upptäcka av vanliga förhållanden såsom tidigare historia, nationalitet och yrke. Patienten blir övertygad om din förmåga att bota honom framdeles om han ser hur mycket av hans förflutna som du ser med en blick.

– Hela tricket är mycket enklare än det först ser ut. Fysionomin avslöjar nationalitet, dialekten distrikt och – för ett

övat öra – nästan socknen. Nästan varje hantverk sätter spår i händerna. Gruvarbetarens ärr skiljer sig från arbetarens i ett stenbrott. Snickarens valkar är inte murarens. Skomakaren och skräddaren är helt olika. Soldaten och sjömannen går olika, men förra månaden kunde jag tala om för en man som sade sig vara soldat att jag såg att han hade varit sjöman i sin ungdom. Observera sådant, och du skall se att många patienter bär med sig sin nationella och sociala situation, liksom sin sjukhistoria, när han kommer gående in i mottagningsrummet.

År 1881 tog Conan Doyle sin läkar-examen. Han öppnade sedan praktik först i Plymouth, därefter i Portsmouth, och hann också disputerat på en avhandling om de vasomotoriska förändringarna vid tabes dorsalis.

När Conan Doyle skrev sin första Sherlock Holmes-novell, »A study in scarlet«, 1886 hade han sin gamle lärare Joe Bell i tankarna. Han lät sin detektiv tillämpa Bells metod när han möter en ny klient, till doktor Watsons ständiga förundran. Han skrev också ett brev till Bell, där han tackar för inspirationen till Sherlock Holmes:

»Jag tror inte att hans analytiska arbete på minsta sätt är en överdrift av de effekter som jag har sett dig åstadkomma i mottagningsrummet.«

En annan förebild var Edgar Allan Poe, vars detektiv Auguste Dupin i fem noveller från 1841 till 1844 var den första litterära detektiven. Som nytt element införde Conan Doyle dels de analytiska resonemang som han lärt av Bell, dels samtalspartnern doktor Watson, vars mer trögtänkta resonemang läsaren kunde identifiera sig med, men i vars diskussioner Conan Doyle också kunde utnyttja sina medicinska kunskaper.

Conan Doyle skickade »A study in scarlet« till olika förlag, blev refuserad av tre men slutligen accepterad till en populär årsbok. Senare gavs romanen ut som en egen bok, illustrerad av Conan DoYLES far, men den väckte inte någon större uppmärksamhet. Strax därefter beställde den amerikanske förläggaren Lippincott en kortroman av Conan Doyle, som då skrev »The sign of the four«, som publicerades 1890 i både USA och England.

Han hade nu tröttnat på sin landsortspraktik, flyttade till London och etablerade sig som ögonläkare nära Harley Street. Det kom dock inga patienter, varför Conan Doyle fyllde sin lediga tid – och sin plånbok – med litterärt arbete. Ett nystartat magasin, The Strand, accepterade ett par noveller om Sherlock Holmes. Den första, »A scandal in Bohemia«, publicerades 1891 och väckte stor sensation. Novellen var illustrerad av Sidney

Paget med den välkända bilden av Sherlock Holmes med mössa och pipa.

The Strands upplaga steg rekordsnabbt när varje nummer innehöll en ny Sherlock Holmes-historia. De första tolv historierna samlades i en bok, »The adventures of Sherlock Holmes«, som Conan Doyle dedicerade till Joseph Bell. Samtidigt utgav han en roman från engelskt 1300-tal, »The white company«, som han värderade mycket högre än sina Sherlock Holmes-historier.

Han gav nu upp sin läkarverksamhet och ägnade sig helt åt litterära sysslor, sport, långa cykelturer och fotografering. Han erbjöd The Strand en serie på tolv Sherlock Holmes-historier mot det för tiden enorma arvodet 1 000 pund, vilket tidsskriften accepterade utan prut.

Conan Doyle fick en stor mängd brev från hängivna läsare, många adresserade till Sherlock Holmes. Han fick en stor vänskrets bland tidens författare, bl a Oscar Wilde, Robert Louis Stevenson (Skattkamarön) och James Barrie (Peter Pan).

Den stora publiken ropade på fler berättelser om Sherlock Holmes, som Conan Doyle nu börjat tröttna på. Han beslöt att låta sin detektiv omkomma och lät honom brottas med sin store fiende professor Moriarty och störta ner i Reichenbachfallen i Schweiz. Historien publicerades 1893 i The Strand. Sherlock Holmes' död väckte stor uppståndelse, omtalades på tidningarnas förstasidor i England och USA och utlöste en ström av protester från alla Sherlock Holmes-fans, som påpekade att doktor Watson själv inte hade sett den dödliga brottningen och därför inte kunde vara säker på utgången.

Conan Doyle var emellertid upptagen med omsorger om sin hustru Louisa, som sjuknat i tbc och vårdades på sanatorium i Davos. Han skrev flera romaner om andra fantasihjältar, såsom brigadier Gerard från Napoleonkrigen och professor Challenger i »The lost world«, som beskriver upptäckten av förhistoriska djur i en avskild miljö i Sydamerika. De fick en stor läsekrets, som dock aldrig kom i närheten av Sherlock Holmes' beundrarskara.

År 1894 gjorde Conan Doyle sin första föreläsningsturné i USA, där han träffade skådespelaren William Gillette, som bad att få spela Sherlock Holmes i en teaterpjäs. Pjäsen gavs sedan flera hundra gånger runtom i USA och England.

I boerkriget deltog Conan Doyle som kombinerad läkare och krigskorrespondent. Efter hemkomsten skrev han »The great Boer war«.

År 1900 ställde han upp i parlamentsvalet som liberal unionist i Edinburgh.

Under den intensiva valkampanjen kom vid ett tillfälle den då 63-åriga Joseph Bell upp på podiet och deklarerade att »om Conan Doyle gör hälften så bra ifrån sig i parlamentet som han gjorde på Edinburghsjukhuset kommer han att göra ett oförglömligt intryck i engelsk politik«. Det hjälpte inte. Conan Doyle förlorade valet med 569 röster.

Han blev 1902 adlad av kung Edward VII, som var en entusiastisk Sherlock Holmes-läsare.

Nu erbjöd sig det amerikanska magasinet Colliers Weekly att betala 45 000 dollar för 13 Sherlock Holmes-historier, ett erbjudande som Conan Doyle inte kunde motstå, i synnerhet som hans senaste romaner sålt dåligt. En rad historier följde fram till »His last bow« 1917, där Sherlock Holmes avslöjar en tysk spion och sålunda gör sin krigstjänst.

Conan Doyle var själv ytterst aktiv under kriget. Han hade tidigt varnat för ubåtsfaran, vilket renderade honom stort erkännande. Han beskrev slutligen i sex volymer i »The British campaign in France and Flanders« vad han själv bevittnat och vad generaler berättat för honom i intervjuer.

Många av Conan DoYLES närmaste stupade under kriget. Han blev, liksom många andra, djupt engagerad i spiritismens läror, trodde sig genom mediernas försorg få kontakt med sina kära hädangångna. Han blev en ledande gestalt inom spiritismen, höll föreläsningar och demonstrationer runtom i Europa inför väldiga åhörarskaror.

Hans romanhjälte Sherlock Holmes hade alltid uttalat sig skeptiskt och hävdade att allt s k övernaturligt hade en naturlig förklaring. Det är mycket märkligt att Conan Doyle nu släppte all sin kritik, eller snarare bemötte den med trosargument. Till och med efter sin död 1930 vid 71 års ålder samlade han en jättepublik i Albert Hall, där hans änka och medium plus ett annat medium förmedlade hans budskap till den väldiga församlingen.

Men för eftervärlden förblir han Sherlock Holmes' skapare, och denne står också staty i Conan DoYLES födelsestad Edinburgh.

Nils Brage Nordlander
med dr, Uppsala

Referenser

- Stashower D. Teller of tales, the life of Arthur Conan Doyle. London: Penguin Books; 1999.
Sage R, Kyte R. Richard Doyle and his family. London: Victoria and Albert Museum; 1983.
Conan Doyle A. The complete Sherlock Holmes. New York: Garden City; 1930.